

FELSEFE DÜNYASI

The Philosophy World

Sayı/Issue: 81 (Yaz/Summer 2025)

ISSN 1301-0875 - eISSN 2822-2970

Yayıncı ve Sahibi/Publisher and Owner

Türk Felsefe Derneği Adına/On behalf of Association for Turkish Philosophy

Prof. Dr. Murtaza Kortaletçi

Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor

Merve Nur Sezer (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Celal Türer
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Christof Rapp
(Ludwig Maximilians Universität, Germany)

Prof. Dr. Dean Zimmerman
(Rutgers University, USA)

Prof. Dr. Duncan Pritchard
(University of California Irvine, USA)

Prof. Dr. Jason Brennan
(Georgetown University, USA)

Assoc. Prof. Dr. Eros Carvalho
(Universidade Federal do Rio Grande do Sul, Brazil)

Assoc. Prof. Dr. Zalan Gyenis
(Jagiellonian University, Poland)

Doç. Dr. Fatih Özkan
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Muhammet Enes Kala
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Aynur Tunç
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Gary N. Kemp
(University of Glasgow, United Kingdom)

Alan Editörleri/Section Editors

Prof. Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu
(Trakya Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Fatih Özkan
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mehtap Doğan
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Nihat Durmaz
(Selçuk Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Sebile Başok Diş
(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Yurdağül Kılınç
(Selçuk Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Taşkın
(Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Kenan Tekin
(Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Çelik
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Nazan Yeşilkaya
(Şirnak Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Övge Öztürk
(Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye)

Yazım Editörleri/Spelling Editors

Ahmet Hamdi İşcan
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Zehra Eroğlu
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Dil Editörleri/ Language Editors

Abdussamet Şimşek
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)

Hatice İpek Keskin
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)

Dizinlenme Bilgileri/Indexed by

ULAKBİM TR Dizin (2003'dan itibaren/since 2003)

Philosopher's Index (2004'dan itibaren/since 2004)

ERIH PLUS (2023'den itibaren/since 2023)

PhilPapers (2023'dan itibaren/since 2023)

Ulrich's Periodicals Directory (2025)

Felsefe Dünyası uluslararası, süreli ve hakemli bir dergidir; yılda iki sayı yayımlanır; elektronik versiyonu, açık erişimlidir.

Derginin online versiyonu ücretsizdir.

The Philosophy World is an international, periodical biannually, and peer-reviewed journal; its digital version is open access.

The online version of the journal is free of charge.

Fiyatı/Price: 300 TL | Basım Tarihi/Publication Date: Temmuz/July 2025, 300 Adet/Copies

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 231 54 40

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Tasarım / Design: Turku Ajans

Baskı / Printed: Sayfa Basım

Tevfik İleri Mahallesi Emek Caddesi, Polat Sk. No:2,

06145 Pursaklar/Ankara

Tel: (0312) 394 83 94 | Sertifika No: 77079

Parmenides Filozof mu, *Peri Physeos* Felsefe Metni mi?

Hayyam CELILZADE

<https://orcid.org/0000-0001-7739-9388> | hayyamcelilzade@anadolu.edu.tr

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye
<https://ror.org/05nz37n09>

Öz

Bu makalede Parmenides ve kendisinden günümüze ulaşmış tek eseri olan *Peri Physeos* ele alınacak. Sokrates öncesi düşünce tarihinde önemli bir isim olan Parmenides, Miletli düşünürlerden temel ilgi alanı, yöntemi ve görüşleri bakımından farklılaşır. Onun yöntemi ve düşüncesine dair bilgilerimizin kaynağı *Peri Physeos* isimli eseridir. *Peri Physeos* üç bölüme ayrılır. İlk bölümüne Giriş, ikinci bölümüne Aletheia ve üçüncü bölümüne Doksa ismi verilir. Giriş bölümünün tamamı, Aletheia bölümünün çoğu, Doksa bölümünün ise çok azı günümüze ulaşmıştır. Eserin her üç bölümü farklı dönemlerde çok farklı şekillerde yorumlanmıştır. Ayrıca Parmenides'ten hemen sonra gelen düşünürler eseri farklı alımlamışlar. Örneğin Empedokles, Anaksagoras ve Demokritos gibi isimler *Peri Physeos*'tan etkilenecek şekilde birlikte, birbirlerinden oldukça farklı görüşler ileri sürerler. Yine Platon'un da *Peri Physeos*'tan etkilendiği söylenebilir. Onun *Sofist* ve *Parmenides* diyalogları bunu söylememize olanak tanır. Özellikle *Sofist* diyalogunda Platon, Parmenides'in tezlerini geliştirerek ve dönüştürerek yeniden oluşturur. Bunu yaparken Parmenides'ten "baba" olarak bahseder ve yapılan bu işin "baba katli" olarak algılanabileceğinin de altı çizilir. Daha sonraki yüzyıllarda da *Peri Physeos* dikkat merkezinde olmuş, çeşitli yorumlara konu olmuştur. Bu yorumlarla birlikte Parmenides önümüze filozof, kâhin, şaman, şifacı ve yasa koyucu olarak çıkar. Birbirleriyle neredeyse uzlaştırılamaz bu farklı kişiliklerin hangisi Parmenides'tir? Bu sorunun yanıtı öncelikle *Peri Physeos*'un kısımlarında aranmalıdır. Giriş bölümünde Parmenides neredeyse tamamen mitolojik (kimilerine göre teolojik, kimilerine göre şamanik) bir dil kullanır. Aletheia bölümünde ise mantığın temellerini atar, Doksa bölümünde ise dönemin bilimsel birikiminin çok ilerisinde olan tezler ortaya koyar. Bununla birlikte bu bilimsel tezlerin hakikatle (*aletheia*) ilgili olmadığını sanıdan (*doksa*) beslenen ölümlülerin kanaatleri olduğunu söyler. Dolayısıyla elimizde bir anlamda mitle açılan, mantıkla devam eden, bilimsel tezleri ise sanı (*doksa*) adlandıran bir eser var. Yine Parmenides'le ilgili antik dönem kaynakları -tıpkı *Peri Physeos* yorumları gibi- onu filozof, yasa koyucu, şifacı, kâhin kimse olarak tanıtır. Bu çelişkili gibi gözüken durumun tutarlı bir açıklaması var mıdır? Parmenides gerçekten kim, *Peri Physeos* bir felsefe metni mi? Bu soruların yanıtı söz konusu eserin özellikle Giriş bölümü esas alınarak ve antik dönem kaynaklarının Parmenides'e dair tanıklıkları irdelenerek aranacak, onun yalnızca bir filozof olmadığı, aynı zamanda bir şaman, bir şifacı, bir yasa koyucu olmak gibi çok yönlü bir düşünür olduğu gösterilecektir. Parmenides'in şaman, kâhin, şifacı ve yasa koyucu kimliklerinin *sophos* kavramının farklı yönleri olduğu ve onun salt bir filozof değil, çok yönlü bir bilge olduğu tezi öne sürülecektir. Ayrıca Parmenides'i bir *sophos* (bilge) olarak konumlandıran bir tezin, ona ve eserine yönelik farklı yorumları uzlaştıracak bir bakış açısı geliştirmeyi mümkün kıldığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Parmenides, *Peri Physeos*, Mit, Şifacı, Şaman

Atıf Bilgisi

Celilzade, Hayyam (2025). Parmenides filozof mu, *Peri Physeos* felsefe metni mi?. *Felsefe Dünyası*, 81, 252-269, <https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1569101>

Geliş Tarihi 17.10.2024

Kabul Tarihi 14.03.2025

Yayın Tarihi 15.07.2025

Değerlendirme İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Taraması Yapıldı – intihal.net

Çıkar Çatışması Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Etik Bildirim felsefedunyasi@tufed.com.tr

Finansman Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC-BY-NC 4.0](#) lisansı altında yayımlanmaktadır.

Is Parmenides a Philosopher, Is *Peri Physeos* a Philosophy Text?

Hayyam CELILZADE

<https://orcid.org/0000-0001-7739-9388> | hayyamcelilzade@anadolu.edu.tr

Anadolu University, Faculty of Humanities, Department of Philosophy, Eskişehir, Türkiye

<https://ror.org/05nz37n09>

Öz

This article will examine Parmenides and his only surviving work, *Peri Physeos*. Parmenides, an important figure in the history of pre-Socratic thought and he differed from Milesian thinkers in terms of his main interests, methods and views. The source of our information about his method and thought is his work called *Peri Physeos*. *Peri Physeos* is divided into three parts. The first part is called the Proem, the second part is called Aletheia and the third part is called Doxa. The entire Proem part, most of the Aletheia part and very little of the Doxa part have survived to the present day. All three parts of the work have been interpreted in very different ways in different periods. In addition, thinkers who came after Parmenides received the work differently. For example, names such as Empedocles, Anaxagoras and Democritus were influenced by *Peri Physeos*, but they put forward very different views from each other. It can also be said that Plato was influenced by *Peri Physeos*. His *Sophist* and *Parmenides* dialogues allow us to say this. Especially in the *Sophist* dialogue, Plato develops and transforms Parmenides' theses and recreates them. While doing this, he refers to Parmenides as "father" and it is emphasized that this action can be perceived as "parricide". In the following centuries, *Peri Physeos* has been the subject of various interpretations. With these interpretations, Parmenides appears as a philosopher, an oracle, a shaman, a healer and a lawmaker. Which of these almost irreconcilable personalities is Parmenides? The answer to this question should first be sought in the parts of *Peri Physeos*. In the Proem section, Parmenides uses an almost entirely mythological (some say theological, some say shamanic) language, in the Aletheia section, he lays the foundations of logic, and in the Doxa section, he puts forward theses that are far ahead of the scientific knowledge of the period. However, he says that these scientific theses are not related to truth (*aletheia*) but are the opinions of mortals fed by opinion (*doxa*). Therefore, we have a work that opens with myth, continues with logic, and names scientific theses as opinion (*doxa*). Again, ancient sources about Parmenides -just like the *Peri Physeos* interpretations- introduce him as a philosopher, a shaman, an oracle, a healer, a lawmaker. Is there a consistent explanation for this seemingly contradictory situation? Who really is Parmenides, is *Peri Physeos* a philosophical text? The answers to these questions will be sought by taking the Proem section of the work in question as a basis and examining the testimonies of ancient sources about Parmenides. It will be shown that he was not only a philosopher, but also a versatile thinker, such as a shaman, an oracle, a healer, and a lawmaker. It will be put forward that Parmenides' identities as a shaman, an oracle, a healer and a lawmaker are different aspects of the concept of *sophos* and that he is not merely a philosopher but a versatile sage (*sophos*). It can also be said that thesis, which positions Parmenides as a *sophos*, makes it possible to develop a perspective that can reconcile different interpretations of him and his work.

Anahtar Kelimeler: Parmenides, *Peri Physeos*, Myth, Oracle, Healer, Shaman

Citation Celilzade, Hayyam (2025). Parmenides filozof mu, Peri Physeos felsefe metni mi?. <i>Felsefe Dünyası</i> , 81, 252-269, https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1569101	
Date of Submission	17.10.2024
Date of Acceptance	14.03.2025
Date of Publication	15.07.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	felsefedunyasi@tufed.com.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Parmenides'in yaşamına dair günümüze ulaşan bilgiler çok azdır. Elimizde olan bazı bilgiler onun milattan evvel 500'lü yıllarda doğduğunu gösterir.¹ "Talebesi Zeno'yla onun felsefi görüş ve felsefi yöntemleri Elea Okulu ve Elea Felsefesi kavramlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır" (McKirahan, 2010, s. 151). Erwin Rohde ise Diogenes Laertios ve Strabon'a dayanarak onun Pythagorsacı olduğunu ileri sürer (2020, s. 340-341). Parmenides'in *Peri Physeos*² (*Doğa Hakkında*) ismini taşıyan³ didaktik şiirinden günümüze yüz elli kadar dize ulaşmıştır. Giriş, Aletheia ve Doksa diye üç bölüme ayrılan şiir, farklı şekillerde yorumlanagelmıştır. Giriş bölümü otuz dizeden oluşan I. Fragmanı, Aletheia bölümü II. Fragmandan VIII. Fragmanın ellinci dizesine kadarki kısmı ve Doksa bölümü ise VIII. Fragmanın ellinci dizinden itibaren XIX. fragmana kadarki kısmı içerir. Giriş bölümünün tamamının, Aletheia bölümünün büyük kısmının, Doksa bölümünün ise çok azının günümüze ulaştığı düşünülür (Thanassas, 2007, s. 10-13). Şiir, *Helios*'un kızlarının bir genci adalet Tanrıçası *Dike*⁴'ye götürdükleri bir yolculukla başlar (D4, 1-5).

- 1 Çığdaş bazı araştırmacılar Parmenides'le ilgili farklı doğum tarihleri verirler. Örneğin Thomas Rickert Parmenides'in milattan önce 520'li yıllarda doğduğunu (2014, s. 475) yazar. J. H. Lesher ise Platon'un *Parmenides* diyalogunu esas alarak Parmenides'in doğum tarihini milattan evvel 515-510 yılları arası olarak gösterir. (1984, s. 10). Çığdaş araştırmacıların iki esas kaynağı var. Bunlardan biri Diogenes Laertios diğeri ise Platon'dur. Diogenes Laertios'un verdiği bilgi şudur: "Parmenides'in olgunluk çağı altmış dokuzuncu Olimpiyat'a (milattan evvel 504-500) rastlar" (2003, s. 430). Platon ise *Parmenides* isimli diyalogunda (127b) şu notu düşer: "Böylece Antifon Pythodoros'un ona Parmenides ve Zenon'un bir kez Büyük Panathena için geldiklerini anlattığını söyledi. Parmenides'in yaşı daha o sıralar oldukça ileriydi ve altmış beşine girmişti. Saçları çok ağarmıştı, ama soylu ve güzel bir çehresi vardı. Zenon o sıralar yaklaşık kırk yaşındaydı. (2011, s. 10).
- 2 Şiirin tamamı günümüze ulaşmamıştır. Elimizdeki eser, şiirden yapılan alıntılardan bir araya getirilmesi sonucunda oluşmuştur. A. H. Coxon, *The fragments of Parmenides* adlı çalışmasında *Peri Physeos* oluşturulurken müracaat edilen kaynakları aşağıdaki şekilde sıralar:
1. Plato, *Theaetetus*, *Sophistes*: B (s.ix) T (s.x) W (s.xi), ed. Diès. 2. Aristoteles, *Metaphysica*: E (s.x) J (s.x) Ab (s.xii) recc. (ss.xiii-xiv), ed. Jaeger. 3. Sextus Empiricus, *adv. mathematicos*: N (s.xiii) L (s.xv) E (s.xv), ç = dett. (ss.xv-xvi), ed. Mutschmann. 4. Eusebius, *Praeparatio Evangelica*: O (s.xiii) I (s.xv) N (s.xv), ed. Mras. 5. Theodoretus, *Graecarum Affectionum Curatio*: K (s.x) B (s.xi) L (s.xi) M (s.xii) S (s.xi) C (s.xi) V (s.xiv), ed. Raeder. 6. Proclus, in *Plat. Tim. comm.*: C (s.xi-xii) N (s.xiv) P (s.xvi), ed. Diehl. in *Plat. Parm. comm.*: a (s.xiii) m (s.xv) f (s.xv) r (s.xv); a m = Φ , fr = Σ . versio Latina: A (s.xvi) O (s.xiv) C (s.xv) V (s.xv); AOCV = Λ . vid. *Plat. latinus* iii, ed. Klibansky-Labowsky. 7. Simplicius, in *Ar. de caelo comm.*: A (s.xiii-xiv) B [desinit p. 229, 25 Heib.] (s.xv) D (s.xiv) E (s.xiii) F [incipit p. 365 Heib.] (s.xv), ed. Heiberg. In *Ar. phys. comm.*: D (s.xii-xiii) E (s.xiii) Ea [pp. 20, 1-30, 16; 35, 30-44, 19 Diels] (s.xiii) F (s.xiii) Marc. Cl. iv, 15 (s.xiv-xv), ed. Diels, Mo (Mosquensis Muz. 3649, s.xiii) 8; A *Critical Text with Introduction and Translation, the Ancient Testimonia and a Commentary* (2009, s. 47).
- 3 Muhtemelen bu isim esere sonradan verilmiştir. Bilgi için bkz. (Palmer, 2024), (Buckingham, 2024).
- 4 Sözlükte telafi, tazmin, bedel, yasa usulleri, adalet, hak, adet, örf, töre, düzen, nizam, yasa, yasaya uygun eylem, mahkeme gibi anlamlara gelen *dikenin* felsefenin problematiğine dahil edilmezden önce bir hayli karmaşık bir tarihi vardır. Homeros'un zamanından itibaren, *dike*, belli sınırların, olasılıkla da ilk elde sınıflı toplum yapısının dayattığı sınırların ihlalini ve bu ihlal karşılığında ödenecek tazminat bedelini kendi içerisinde sınıfsız bağlayıp belirlemişti. Daha sonraları içerisinde yeni *dike*'nin işlerlik kazandığı sınırlar, artık yazılı yasa (*nomos*) tarafından tanımlanıyordu ve yasanın sınırlarını gözetene ve

Beni taşıyan atlar, eşlik ediyorlardı bana gönlümce,
beni bilen kişiyi tüm mertebelere taşıyan,
Tanrıçanın efsanevi yoluna koyduktan sonra.
Burada taşıyordum, burada taşıyordu marifetli atlar beni
Arabayı çekerek, bakireler de öncülük ediyordu yola. (Parmenides,
2019, s. 23).

Şiirin devam eden dizelerinde Tanrıça gence hakikati (*aletheia*⁵) ve ölüm-
lülerin yanılgılarını (*doksa*⁶) açıklar.

1. *Peri Physeos* Bir Mit mi?

Şiirin Giriş bölümü *marifetli atlar*, *Helios'un bakireleri*, *daimon'un efsanevi yolu*, *Dike* gibi mitik öğeler içerir. Mitik öğelerin varlığı *Peri Physeos*'un farklı şekillerde yorumlanmasına yol açmıştır. Eric A. Havelock, Parmenides'in şiirinin Giriş bölümünde Homeros'un destanlarından alıntılar olduğuna dikkat çekerek, gencin seyahatinin Odysseus ve Achilles'le benzerliğini vurgular. "Parmenides'in şiirinin dinleyicileri İlyada ve Odyssea'yı ezbere biliyordu. Şiirin dizelerinin yaptığı çağrışımlar bu destanlardır. Şiirin ilk dört dizesinin başında ve sonunda yer alan *atlar* Achilles'in atlarıdır. Şiirin açılışında tanıtılan 'efsanevi bir yolda' götürülen 'bilen adam' ise Odysseus'tur" (Havelock, 1958, s. 136). Werner Jaeger ise Hesiodos'un *Teogoni*'siyle *Peri Physeos*'un benzerliği üzerinde durur:

Teogoni, eserin giriş bölümünde, kutsal varlıklardan gelen bir ilham olarak sunulmuştu. Bu dönemde, herhangi bir epik eserin Müzler'e kısa bir yakarıyla başlaması zaten yerleşmiş bir gelenektir; ancak Askralı çoban Hesiodos, tamamen bilinçli bir şekilde bunu kendi kişisel deneyiminin çarpıcı ve ayrıntılı bir anlatımına dönüştürmüştü. Giriş kısmında Helikon dağının eteklerindeki evinin yakınlarında sürüsünü otlatırken tanrıçaların kendisine göründüğünü ve ondan önceki hiçbir şairin şimdiye dek üstlenmediği bir

böylelikle de "adil" (*dikaïos*) olan insanın ahlaki niteliğini betimlemek için, yeni bir soyut terim, *dikaïosune*, "doğruluk", "adalet" kullanılmaya başlandı. *Dikenin* felsefi bağlamda ilk kullanımı, Anaksimandros'un elde kalan tek fragmanında ortaya çıkar (Petters, 2004, s. 71-72).

- 5 Sözlük anlamı hakikat, doğruluk, meydana-çıkma, açığa-çıkma olan *aletheia*, Yunan dilindeki *doksa* ve *episteme* arasındaki ayrımla ve bunların kendilerine özgü konularıyla yakından bağlantılıdır. Bu yüzden Parmenides var olanı var olmayandan ayırt edip, var olmayanı duyu algısıyla birleştirenceye, *doksa*'nın fenomenal dünyasında hiçbir hakikat olmadığını ileri sürüncüye ve *doksa*'yı "Hakikat Yolu" ile karşıtlaştırmaya dek gerçekte hiçbir kritik problem yoktur (Petters, 2004, s. 32).
- 6 Sözlük anlamı kanı, kanaat, sanı, zan, yargı, hüküm olan *doksa* ve hakiki bilgi (*episteme*) arasındaki ayrım Ksenophanes'e kadar geriye uzanır, fakat bu ayrımın klasik pre-Sokratik sergilenişi, duyumun (*aisthesis*) "kuruntu" veya "kanı" (*doksa*) mertebesine indirildiği Parmenides'in şiirinde bulunacaktır. Ayrım, hakiki varlık (*on*) alanının dışında bırakılmaları yüzünden hakiki bilgi konuları olamayacak duyu algısına özgü şeylerin (*aistheta*) ontolojik statüsüne dayanır (Petters, 2004, s. 74-75).

vazifeyle görevlendirdiklerini anlatıyordu. Ezelden beri var olan tanrıları bildiren ve bu tanrıların kökenlerini açıklayan, peygamberlere özgü bir vahiydi bu gerçekten. Parmenides'i, kendisini hem Hesiodos'un izinden giden hem de onu kendi oyununda mat eden biri olarak sunmaya sevk eden şey de tanrıların ezeli varlığı üzerindeki bu vurgu olmalıdır (2011, s. 137).

John Palmer bu bağlamda Parmenides'in her ne kadar Hesiodos'tan etkilenmiş olsa da onun bir kopyası olmadığını şöyle anlatır: Parmenides şiirinin "Giriş" kısmında Hesiodos'un *Teogoni*'sinde sözünü ettiği yolculuğa benzer bir yolculuğu anlattığı kolayca fark edilir. Ancak bazı ayrıntılar kesinlikle farklıdır. Yani Parmenides, Hesiodos'u kopyalamaz (2009, s. 54-55). Yani Parmenides, Homeros ve Hesiodos'u bilen dinleyicilerine onların bildikleri şeyleri tekrarlamaz. Zira "onun dinleyicileri şiiri ilk defa duydukları zaman éov (on) ve εἴῃαι (einaí) kelimelerinin neye gönderimde bulunduğu tahmin edemezlerdi. Anadilleri Yunanca olsa bile εἴῃαι (einaí) fiilinin ne anlama geldiğini bilemezlerdi. Ancak şiirin ortaya koyduğu gerçekliğe yönelik perspektifi üstlendikten sonra bu kelimeleri anlayabilirlerdi" (Robbiano, 2011, s. 214).

Bowra'ya göre şiirin Giriş bölümünün kendi zamanının düşüncesindeki konumunu anlayabilirsek Parmenides'in bu şiirle ne yapmak istediği sorusu yanıtlanmış olacak (1937, s. 97). Yani Bowra'ya göre Parmenides'in düşüncesine yönelik yorumcuların kafa karışıklıkları aslında şiirin Giriş bölümünün içerdiği öğelerden kaynaklanır. Bowra'nın tespitine katılmakla birlikte şiirin sadece Giriş bölümünde değil diğer bölümlerinde de farklı şekilde yorumlamayı mümkün kılan öğelerin olduğu söylenebilir. Örneğin Christian Göbel *Mysticism and Knowledge in Parmenides* adlı çalışmasında, Parmenides tarafından Aletheia bölümünde oluşturulan kozmolojik modelin modern anlamda bir bilimsel model olmadığını, mitsel öğelere bağımlı olduğunu söyler (2002, s. 161). Aynı şekilde Nestor Cordero da "mitolojik örnekler, Doksa bölümünü anlamaya çalışırken faydalıdır" (2010, s. 231) sonucuna ulaşır.

A. H. Coxon'a göre "Parmenides'ten günümüze ulaşan yüz elli fragmanın ortalama her üç dizesinin sadece bir kelimesi Homerik değil" (2009, s. 7). Ayrıca "Giriş, mitsel imgelemlerle doludur ve görmezden gelmenin akıllıca olmayacağı dinsel bir coşkunlukla doludur" (Guthrie, 2019, s. 23). Ancak felsefi kavramların mitik kavramlardan ayrılmadığı dönemde Parmenides'ten eserini tamamen yeni kavramlarla oluşturması beklenemez. Onun dolaşımında olan ve mitlerin de kullandığı kavramları farklı bağlamda kullanarak yeni bir evren resmi çizdiği düşünülebilir. Buradaki temel sorunun bazı kavram öbeklerinin tamamen mitolojiye mahsus kılınmasından kaynakladığı kana-

atindeyiz. Mitoloji, kullandığı kavramları kendisi üretmediyse o kavramları ya gündelik yaşamdan aldı veya başka kültürlerden ithal etti. Disiplinlerin ortak kullandığı kavramlar o disiplinlerin özgünlüklerini ihlal etmez. Aynı durumun mit ve Parmenides'in şiiri için de geçerli olduğu düşünülebilir. Hem mitler hem de *Peri Physeos* ortak kavramlar kullanır ama bu *Peri Physeos*'un özgünlüğünü ihlal etmez. Nitekim *Peri Physeos*'la mitlerin, kullanılan ortak kelimeler dışında benzer yanlarının olmadığını savunan görüşler de mevcuttur. Lisa Atwood Wilkinson “şiirdeki bütün karakterler yaptıkları fiillerle -yapılan ve yapılmakta olan- iç içe geçirilir. *Anlatacağım, göstereceğim, başlayacağım, döneceğim, taşıyorlardı, götürüyorlardı*” (2009, s. 73) diyerek şiirdeki hiçbir karakterin isminin olmadığına dikkat çeker. Halbuki mitlerde fiiller önemli olmakla birlikte o fiilleri icra eden isimler de önemlidir ve mitler aslında isimlerin (kahramanların) hikayelerinden ibarettir. Fakat *Peri Physeos*'ta hiçbir özel isim yer almaz. Yani Parmenides isimlerin hikayelerini anlatmaz. Öyleyse Parmenides şiirinde neyin hikayesini anlatır? Acaba o şamanik bir tecrübeyi mi anlatır?

2. Parmenides ve Şamanik Tecrübe

Yunan felsefesi uzmanlarından W. K. C. Guthrie *Yunan Felsefe Tarihi* adlı yapıtında, “şiirin Girişinin genel karakteri daha ziyade erken dönem Yunan dini düşüncesinde Aithalides, Aristes, Abaris ve Hermotimus gibi yarı-ef-sanevi figürlerle temsil edilen ‘şamanistik’ anlatıma işaret eder (2019, s. 30) der. Aynı şekilde *Parmenides and Er* adlı çalışmasında J. S. Morrison da şunu söyler: “Parmenides’in arabası (genci Tanrıça’ya ulaştıran atların çektiği araba) şair-şamanın aktardığı bilgiyi elde etme araçlarından birinin en mükemmel örneğidir” (Morrison, 1955, s. 59). “Şaman benzeri bir figür olan Parmenides için bu tür ruhsal yolculuklar sıradan deneyimlerdir” (Guthrie, 2019, s. 25). F. M. Cornford *Bilgeliliğin Başlangıcı* isimli eserinde “Parmenides’in yolculuğu şaman ayinsel dramının cennet yolculuğunu hatırlatır” (2021, s. 149) demekle birlikte yine *Dinden Felsefeye* isimli eserinde şiirin her şeyi bizzat yöneten Tanrıça tarafından Parmenides’e aktarılan bir vahiy olduğu (2020, s. 301) yargısına varır.

Şamanizm’le şiirin irtibatının kurulmasını sağlayan veriler de mevcuttur. Örneğin şiirin Giriş bölümü okunurken “hız” unsuru dikkat çeker. Şiir okura bir sahne sunar ve (D4, 1) “beni taşıyan atlar, eşlik ediyorlardı bana gönlümce” (Parmenides, 2019, s. 23) dizesiyle açılır. Akabinde gelen dize-lerde bu seyahatin hızlı bir şekilde gerçekleştirildiği bildirilir. Nitekim (D4, 6-8) “yuvasında dingil yanık bir kaval sesi çıkarıyordu, yusuvarlak tekerlekler tarafından sürülüyordu iki yandan. Coşkuluymdu eşlik etmede Güneş’in

bakireleri” (Parmenides, 2019, s. 23) dizelerinden bu durum anlaşılır. “Parmenides’in şiirinin Giriş bölümü büyük bir acele duygusuyla başlar (F1). O bize atlar tarafından taşındığını söyler ve dizeler *thymos*’un onu götüreceği yere kadar taşınmasında hareketi vurgular. *Thymos* genellikle arzu olarak tercüme edilir ama Peter Kingsley tarafından ikna edici bir şekilde hayat enerjisi olarak çevrilmiştir” (Rickert, 2014, s. 479). Niçin bu seyahatin hızlı şekilde gerçekleştirildiği anlatılmak istenir? Yorumculardan bazıları yaşanan seyahatin sıradan olmadığı, gencin olağanüstü bir tecrübe yaşadığı gerçeğinin okura/muhataba bu şekilde iletilmek istenildiği görüşündeler.

O aynı zamanda bilgiyi mistik yolla tasvir eder. Çünkü o gerçekten de bu bilgiyi tecrübe eder ve bu tecrübenin gizemliliğine uygun davranmak ister. Dolayısıyla Parmenides’in seyahati şiirsel ilhamın tasviri olarak yorumlanabilir. Acele etme/hızlılık, tecrübenin aniliğini ortaya koyar. Keza bu durum Parmenides’in öğretisinin temelini oluşturur. Söz konusu temel, sezgidir (...). Parmenides, Reinhart’ın iddia ettiğinin aksine bilim adamı değil. Onun düşünsel tecrübesi o kadar varoluşsal ki, ancak dini kelimelerle ifade edilebilir (Göbel, 2002, s. 159).

Christian Göbel’den yapmış olduğumuz alıntıda, söz konusu tecrübenin hem acele/hızlı bir şekilde hem de aniden gerçekleştiği iddia edilir. Burada Göbel’in iddiasının ilk kısmına katılmakla birlikte iddiasının ikisini kısmının tahkim edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira (D4, 1) “beni taşıyan atlar, eşlik ediyorlardı bana gönlümce” (Parmenides, 2019, s. 23) dizesinde yer alan hem “gönlümce” kelimesi hem de akabinde yer alan (D4, 3) “beni bilen kişiyi tüm mertebelere taşıyan, Tanrıça’nın efsanevi yoluna koyduktan sonra” (Parmenides, 2019, s. 23) dizeleri gencin nereye gittiğinin bilincinde olduğunu gösterir. Belki şöyle söylenebilir: Genç nereye gittiğini bilir ama niçin gittiğini (henüz) bilmiyor. Her halükârda şiirdeki anlatımdan, başka biri değil de tam olarak o gencin bu tecrübe için seçilmesinin rastlantı olduğu ve gencin ne olup bittiğine dair fikrinin olmadığı sonucunu çıkarmak zordur. Nitekim *Peri Physeos*’un gencinin (edilgin konumda olmakla birlikte) ne olup bittiğinin farkında olduğu ve kendisinden (D4, 2) “bilen kişi” (Parmenides, 2019, s. 23) olarak söz ettiğini görürüz. Ayrıca genç söz konusu seyahatin (D4, 1) “gönlümce” (Parmenides, 2019, s. 23) olduğunu da söyler.

Burada bir başka husus dikkat çeker. İşbu husus, gencin kim olduğuyla ilgilidir. Gencin Parmenides olduğuna dair yorumlar olmakla birlikte aksini savunan görüşler de mevcuttur. Eric A. Havelock’a göre şiirdeki genç Parmenides’tir. Başka bir deyişle Parmenides kendi yaşadığı tecrübeyi anlatır

(1958, s. 136).⁷ Yine başka bir araştırmacıya göre “10. dizedeki ses grubu Güneş’in Kızları’nın ortaya çıkışını ve Gece Evi’nden ışığa doğru ayrılışlarını işaret eder. 17. dizede ise tam tersine *kouros* yani Parmenides ile birlikte geri dönüşlerini belirtir” (Marciano, 2008, s. 35). Guthrie de “Parmenides’in, felsefi şiirini hangi yaşta yazdığını söylemek imkansızdır. Birinci Fragmanın 24. dizesinde Tanrıça’nın ona (*koure*) genç olarak seslendiğini görüyoruz” (2019, s. 22) diyerek şiirdeki gencin Parmenides olduğunu söyler.

Şiirdeki gencin Parmenides olmadığını savunan tezler de var. “Giriş bölümünün genci Parmenides’in kendisi değil, ruhu kanatlı bir arabada tanrıların göksel tapınağına yükselen (*anabasis*) ve orada *Aletheia*’nın kendisinden gelen bir vahiy alan, insanlığa büyük bir armağan olan, insanları cehalet ve ölüm korkusunun örtüsünden kurtaran, saygı duyulan öğretmeni Pythagoras’ın Apollonvari bir imgesidir” (Lebedev, 2017, s. 497). Bu alıntıda ifade edilen yaklaşım sadece gencin Pythagoras olduğunu savunmakla kalmaz, söz konusu tecrübenin yükselme (*anabasis*) olduğunu da ifade eder. Acaba Parmenides’in sözünü ettiği tecrübe bir yükselme (*anabasis*) mi yoksa iniş (*katabasis*) midir? Şiirde yer alan bazı ifadeler burada bahsedilen tecrübenin yükselme değil iniş olduğunu destekler niteliktedir. Örneğin (D4, 11),

Oradadır hem Gece’nin hem de Gün’ün yollarının iki kanatlı kapıları.
Kapıların kanatlarını pervaz tutar ve taştan eşik;
Semavi geçitler tutulur dev kapılarca,
Elinde tutar ceza yağdıran *Dike* yüce kapıların anahtarlarını (Parmenides, 2019, s. 25).

dizelerinde yer alan Gece ve Gündüz, Antik Yunan mitlerinde Hades’le yani yeraltı dünyasıyla ilişkilendirilebilecek öğelerdir. “Yunanlılar için Hades, Parmenides’in kendisinden önce Hesiodos’un anlattığı yerde bulunuyordu: Gece ve Gündüz kapılarının hemen ötesinde, Gece ve Tartaros konaklarının yakınında” (Rickert, 2014, s. 481). Buna binaen “Gece ve Gün’ün kapıları açıldığında şair ışıkla değil, parlaklıkla değil daha ziyade boş bir uçurumla (*chasma achanes*) karşılaşır. Hesiodos’un bize tanrıların bile korktuğunu söylediği korkunç uçurumu (*chasm*) anımsatan bir uçurumla karşılaşır” (Rickert, 2014, s. 481). Yine Rickert’e göre genci karşılayan tanrıça, hakikat tanrıçası değil, yeraltı dünyasının tanrıçası Persephone’dur (2014, s. 481). John Palmer, Gece motifinin orfik teogoniyle (özellikle *Derveni* papirüs metniyle) olan benzerliğine dikkat çekerek (2009, s. 59). J. S. Morrison ise “Parmenides’in yeraltı dünyasına şaman-şair olarak bilgi aramak için indiğini (*katabasis*)” (1955, s. 59) savunur. “Giriş bölümü için en iyi yorum, anlatıcının (gencin) “yeraltı dün-

⁷ Aynı zamanda bkz: (Bowra, 1937, s. 102).

yasına”, Gece Evi’ne getirildiği ve orada, Epimenides, Aristeas ve Pythagoras gibi diğer *katabasis* tecrübelerini veya Demeter gibi eskatolojik gizem kültürlerini anımsatan bir ortamda tanrıçanın vahiylerini aldığıdır” (Blank, 1982, s. 169). Yine bu bağlamda Platon’un *Politeia* (*Devlet*) diyalogunun X. Kitabının sonunda yer alan Er Miti’yle *Peri Physeos* arasında ilginç bir benzerlik mevcuttur.⁸ Mite göre Er’in ruhu bedeninden çıkar ve diğer ruhlarla beraber öte dünyaya gider. Yani Er Miti’nde de *katabasis* söz konusudur. Er, öte dünyada ruhların yargılanmasına ve ruhların nasıl bedenleşmek istediklerine karar verdikleri sahnelerle tanıklık eder. Kurtulanların ve azaba uğrayanların neler yaşadıklarını müşahade eder. Bir anlamda ruhu bu dünyada ve öte dünyada nasıl bir serüvenin beklediğini tecrübe eder ama herhangi bir fiil icra etmesine engel olunur. Yani Er, mitin başından sonuna kadar etkin değil edilgin konumdadır. Onun bir anlamda hakikati müşahade etmesi istenilir. “Herkes kendine düşen sırayla Kader’in kendini bağlayacağı hayatı seçecek. İyiliğe gelince, onun sahibi yoktur. Kim iyiliğe ne kadar verirse, o kadar iyilikten payı olur. Herkes seçtiği hayattan sorumludur. Tanrı karışmaz buna. Bu sözler üzerine rahip kuraları atmış, herkes yanına düşeni almış, yalnız Er’in almasına izin verilmemiş (617e)” (Platon, 2019, s. 364). Sokrates miti anlatmaya devam eder: “Akşam olunca Ameles ırmağı kıyısında konaklamışlar. Bu ırmağın suyu hiçbir kap içinde durmazmış; oysa herkes de bu sudan biraz içmek zorundaymış (...). Er’e gelince, ona ırmaktan su içirtmemişler (...). Bunlara inanırsak kurtarabiliriz kendimizi (621b-c)” (Platon, 2019, s. 367-368).

Platon’da bilgi, hatırlama (*anamnesis*) ile irtibatlı olduğu için Er Miti’nin önemi ortaya çıkmış olur. Başka bir deyişle ruh (*psykhe*) tıpkı Er’in tecrübesini anımsatır şekilde yaşadıklarını hatırlarsa *doksa*’dan *aletheia*’ya ulaşabilir. Hem Er miti’nde hem de *Peri Physeos*’ta tasvir edilen tecrübe ansızın oluyor ve her ikisinde de anlatıcı edilgin konumdadır. Ayrıca Er Miti’nin Platon tarafından oluşturulduğu gerçeği (Partenie, 2009, s. 1) de söz konusu anlatıyı mit olarak değil, Parmenidesçi *katabasis*’ten etkilenen bir hikâye olarak yorumlamayı mümkün kılar.

3. Bir Şifacı Olarak Parmenides

Katabasis’in analogonu olarak mağara karşımıza çıkar. “Mağaralar, Yunan dini, şifa ve bilgelik geleneklerinde önemli bir yere sahipti. Mağaralar genellikle Hades’e açılan kapı olarak kabul ediliyordu. Bu sebeple *katabasis* veya yeraltı dünyasına iniş hakkında çok sayıda hikâye var (Rickert, 2014,

8 İlginç bir şekilde *Politeia* diyalogu da Sokrates’in şehre inişiyle açılıyor. Bu anlamda diyalog hem başlangıç hem sonuç itibarıyla “iniş” motifini kullanır. Bunun keyfi bir tercih olmadığı, Platon’un kasti kur-gusu olduğu görüşündeyim. Parmenidesçi geleneğin devamcısı olarak Platon’un bilginin ancak inişle (*katabasis*) mümkün olduğunu savunduğu kanaatindeyiz.

s. 477)". Yunan rahipler mağaralara gidip orada uyurlardı. Bu şekilde onların tanrılardan vahiy aldıklarına inanılırdı. "Esrimeyle ilgili pratikler sıklıkla mağaralar ve karanlık alanlarla ilişkilendirilirdi. Fiziksel olan pratikler mağarada veya karanlık alanda gerçekleştirilirdi. Zihinsel olan pratiklerse mağara ve tünellerin görüntülerinin tekrar tekrar üretilmesiydi" (Ustinova, 2009, s. 7). Bu bağlamda Parmenides'in şiirinin bir mağara tecrübesini anlattığını ileri sürmek mümkündür. Nitekim şiirde tasvir edilen sahne Trophonios'la (*daimon* veya ilah) ilgili bir pratiği anımsatır. "Trophonios'a danışmak için mağarasına dar bir geçitten girmek gerekiyordu. İçeride, danışan kişi Trophonios'u şahsen görmeyi ya da en azından talimatlarını duymayı bekliyordu. Lebadeia'daki mağarada Trophonios'un kendisinin görünmesi bekleniyordu. Aşağı inen kişi "*daimon*'a⁹ danışmak ister" (Rohde, 2020, s. 120). Peki niçin Parmenides, bilinen bir ritüeli anımsatan bir sahne oluşturur? 1962 senesinde bulunan Antik Çağ'a ait bir yapıt bu soruya yanıt bulmamızı sağlayabilir. İşbu yapıtta Parmenides'ten şifacı olarak bahsedilir (Ustinova, 2009, s. 191-192). Yapıtta şu bilgi yer alır: "Pires oğlu Parmenides. Ouliad ailesinden ve (*phusikos*) doğa bilimci" (Laks ve Most, 2016, s. 29). Kitaplarında bu bilgiye yer veren André Laks ve Glenn W. Most şöyle bir açıklamada bulunurlar: "Ouliadlar, Apollon'un rahipleri ve şifacılar kastı olarak görünür" (2016, s. 29). Yulia Ustinova ise yapıttaki yazının Parmenides'ten doğa bilimci olarak söz eden ikinci kısmını yorumlayarak çelişkili gibi duran duruma açıklık getirir. "Ouliadlı Parmenides'in *phusikos* (doğa bilimci) sıfatını, onun doğayı araştıran kişi olarak anlamak yeterli olmaz. Nitekim *phusikos* kelimesi şifa ve büyü eylemler anlamına da gelir. Elea'dan çok uzak olmayan bir yerde bulunan (Milattan önce birinci yüzyıla ait) yapıtta yer alan iki dilde (Yunanca ve Latince) yazılmış bir cümlede geçen *phusikos*'un Latince karşılığı olarak *medicus* (şifacı) kullanılmıştır" (2009, s. 195). Yani şiirinde Parmenides, kendisinin yaşamış olduğu bir mağara tecrübesini anlatmış da olabilir. Söz konusu mağara tecrübesinde ona verilen bilgi (hakikat-*aletheia*) bir anlamda şifa vericidir. "(D7, 5) Hiçbir şey bilmeyen iki başlı fanilerin" (Parmenides, 2019, s. 27) içinde bulundukları *doksa* durumu onların "hasta" olduğunun göstergesidir. Bu hastalıklı (*doksa*) durumdan, gencin Tanrıça'dan getirdiği şifalı sözleri (*aletheia*) dinlemekle kurtulabilinir. Belki de bu anlamda Parmenides şifacı olarak anılmış. Yani onun şifacılığı bir mecaz da olabilir. Başka bir ifadeyle Parmenides'in mağarada yaşamış olduğu tecrübeyi şiire dökerek zihinleri bulanık olanları "te-

9 Parmenides'in şiirinin bir dizesi şöyledir: "beni bilen kişiyi tüm mertebeler taşıyan, daimon'un (tanrıça) yoluna koyduktan sonra" (D4, 1, 23). Bu dizede yer alan *daimon*'un yolunun nihayetinde genç, tanrıça ile karşılaşır, Trophonios'la ilgili ritüelde olduğuna benzer şekilde. Bu durumun basit bir benzerliğin dışında ortak bir bağlamı işaret ettiği düşünülebilir.

davi ettiği” düşünülebilir. “Onun şiiri yazım tarzı bakımından antik dünyada yaygın değildi. Onun kullandığı teknik dinleyicilerde büyülü etki yaratmayı hedefleyen teknikti ve şifa vermek için tatbik edilirdi. Şiir, onu dinleyenlerin bilincini başka bir duruma çekmeyi amaçlıyordu. Yani Parmenides, şiiriy- le dinleyicisini sihir dünyasına, şifa ve farkındalık durumlarına -İatroman- tis’in dünyasına çekiyordu” (Kingsley, 1999, s. 119).

4. Mantiğın Kurucusu Olarak Parmenides

Peri Physeos’un Giriş bölümünden sonra gelen Aletheia bölümünde özellikle mantık alanıyla ilgili önemli kanıtlamalar bulunur. Bu kanıtlamaların çıkış noktası varlık ve düşünce arasında kurulan özdeşlikle ilgilidir. Tanrıça şunu der: “(D6, B3)...aynıdır çünkü düşünmekle var olmak” (Parmenides, 2019, s. 27). Bu kabule esasen varlık, düşünülebilenle özdeştir. Ayrıca çelişik olanın var olamayacağı, varlığın çokluk içermeyeceği, varlığın bir olduğu çeşitli akıl yürütmelerle savunulur. Bu bağlamda Tanrıça (D8, B7),

Ne alışkanlık bu kanıksanmış yola mecbur bıraksın seni,
ne de bel bağla bulanık göze, uğuldayan kulağa, dil;
Birbirinden ayır *logos* ile safsatayı
benim söylediklerimden hareketle (Parmenides, 2019, s. 29).

diyerek aynı zamanda *logos*’u ön plana çıkarır. *Logos*’un varlığın var olmama durumunu düşünemeyeceği, düşünülse bile karşılaşılan çıkmazlar yine kanıtlamalar üzerinden gösterilir. Örneğin (D8, B8),

Ne izin vereceğim senin ne de düşünmene; zira ne söz edilebilirdir,
Ne de düşünülebilirdir ‘yoktur’. Hangi zorunluluk onu çağırmış olabilir,
sonra ya da önce, hiçlikten fışkırmaya?
Dolayısıyla ya bütünüyle olması zorunludur ya da hiç olmaması (Parmeni-
des, 2019, s. 29).

Bir anlamda Tanrıça’nın şiirdeki kanıtlamaları üzerinden mantığın var-lık soruşturmasına dahil edildiği söylenebilir. Parmenides’in varlığa yönelik bu yaklaşımı daha sonra Platon ve Aristoteles tarafından üstlenir. Özellikle Platon *Sofist* diyalogunda varlık üzerine yapılan akıl yürütmelerin, cinslerin çokluğunu varsaymak zorunda olduğunu ve çokluğun varlığından da çeliş- mezlik ilkesi dolayısıyla söz edilebileceğini savunur.

Şiirin Aletheia bölümünde *logos*’un ön plana çıkartılması ve kanıtlama- lara yer verilmesi bazı yorumcular tarafından eserin tamamının spekülatif nitelikte değerlendirmesine yol açmıştır. Bu yorumculara göre Giriş bölü-

mü Parmenides'in kesin bilgi arayışıyla ilgili olup kozmolojiyle veya başka bir alanla ilgili değildir. Örneğin Charles H. Kahn, "Parmenides'in Tezleri" başlıklı makalesinde şunu söyler: "Giriş bölümü bize Parmenides'in arayışının bir bilgi arayışı olduğunu, yolunun tam bir bilişsel başarıya yol açtığını bildirir. Onun şiirin "Giriş bölümünden itibaren gündeme getirdiği sorun kozmoloji sorunu değil, bilgi arayışı sorunudur" (1969, s. 704-705). Aynı şekilde Karl Popper de Parmenides'in bilim tarihinde özellikle teorik fizik tarihinde büyük rolü olduğunu söyleyerek (1998, s. ix) onun rasyonalist kişiliği üzerinde durur (1998, s. 146-150). Parmenides'in yasa koyucu kimliği onun mantıksal kanıtlamalara önem vermesiyle birlikte düşünülebilir. *Peri Physeos*'un Aletheia bölümünde yer alan kanıtlamalar esas alınarak Parmenides'in sadece mantıkçı yönünü öne çıkarmanın onun ve eserinin doğru değerlendirilmesine engel olacağı görüşündeyiz. Parmenides'in *Peri Physeos*'un Giriş bölümünde mitolojik ve şamanik öğeler kullanmasını, Doksa bölümünde bilimsel verilerden sanı olarak söz etmesini ve antik kaynakların kendisinden şifacı, kâhin, yasa koyucu olarak tanıklık yapmalarını birlikte değerlendirecek bir yoruma ihtiyaç var.

5. Parmenides Aslında Kimdi ve *Peri Physeos*'u Niçin Yazdı?

Peri Physeos'ta genç, Tanrıça ile karşılaştıktan sonra anlatıcı konumundan çıkar. Artık yaşananları Tanrıça'nın dilinden okuruz. Gencin anlatıcı konumundan çıkması şu (D14-D21) dizelerden sonra olur:

Elinde tutar ceza yağdıran Dike yüce kapıların anahtarlarını.
Onu kandırıyordu bakireler yumuşak sözlerle,
(...) İşte bu kapıdan geçerek sürdü bakireler
Geniş yolun üzerinde araba ve atları (Parmenides, 2019, s. 25).

Bu dizelerden sonra yani bir anlamda *Dike* geçildikten sonra anlatıcı konumuna Tanrıça geçer. *Dike*'nin Sekstos Empeirikos'a referansla "şeylerin kesin kavrayışlarını taşıyan zihin (*dianoia*) olduğu" (Parmenides, 2019, s. 57)¹⁰ dikkate alındığı zaman, anlatıcı konumuna geçen Tanrıça'nın beyanlarının *dianoia*'nın yani zihnin aşılmasından sonrasına ait olduğu ortaya çıkar.

Platon'un *Phaidros* diyalogunda ruhun yetilerini anlatırken kullandığı metaforların da *Peri Physeos*'un mitsel öğelerinin benzeri olduğunu görürüz.

Parmenidesçi gence güneşin bakire kızları eşlik ediyor. Yolculuk esnasında gündüz ve gecenin kapılarına geliyorlar. Bakire kızlar kapıları çözmesi için *Dike*'yi ikna ediyor ve gündüzün alanına dahil

10 *Peri Physeos*'un çevirmeninin aktarımı.

oluyorlar. Tanrıça genci hoş karşılayarak, insanların zanları ve İlahi hakikat arasındaki radikal farkı açıklıyor. Tanrıça'ya olan bu yolculuk, şiddetli bir ilham ve dönüşümün rolünü naklediyor. Tanrıça'yla karşılaşması sayesinde genç hakikate ulaşabiliyor. Platon da *Phaidros* 249c'de at arabasındaki ruhun *hyperouranian* alanına yükselişini ve hakikatin ne olduğunu görmesini betimlemek için aynı tasviri kullanıyor (Hedley, 2016, s. 207-208).

Dolayısıyla *Peri Physeos*'ta yer alan mitsel öğelerin ruhun (*pskyhe*)¹¹ yetilerini (bilme yetileri) temsil ettiği düşünülebilir. Yani şiirin Giriş bölümündeki mitsel öğeler -atlar, araba, Helious'un bakire kızları- genci Tanrıça'nın huzuruna çıkartan yetilerdir. Sekstos Empeirikos *Bilginlere Karşı*'da

Bu dizelerde, Parmenides'in atların kendisini "taşıması"ndan kastı, ruhun akıldan bağımsız itkileri (*horme*) ve iştahları. Ona eşlik eden "bakireler" ise duyular (*aisthesis*), ki bunun ipucunu "iki yuvarlak teker tarafından sürülüyordu" diyerek iştme üzerinden verir-yani sesin işitildiği kulaklar. Görme organları içinse "Güneş'in bakireleri" demiştir, bir yandan "Karanlığın sarayını" geride bırakan, diğer yandan da "ışığa doğru yol alan" gözler de ışık olmadan çalışır hale gelmiyor sonuçta (Parmenides, 2019, s. 57)¹²

diyerek yorumumuzu tahkim eder. Sekstos Empeirikos'un *Dike*'yi zihin olarak tanımlaması ve Platon'un *Phaidros*'unda ruhun yetilerini betimlerken kullandığı öğelerin *Peri Physeos*'ta yer alan mitik öğelerle benzerliği dikkate alındığı zaman şu sonuca varmak mümkündür: Şiir, ruhun yetilerinin hakikate ulaşma sürecini tasvir eder ve ruhun yetileri *Dike* (zihin) aşıldıktan sonra Tanrıça ile karşılaşır. Ruhun yetilerinin Tanrıça'yla karşılaşmaları mistik bütünlük (vecd) hali olarak telakki edilebilir mi? Bu soruya verilen olumlu yanıt Parmenides'i teolojiye yaklaştırır. Parmenides bir din adamı mıydı ve *Peri Physeos*'u teolojik gayeyle yazmış olabilir miydi? Bu sorunun meşru bir soru olduğu kanaatindeyiz. Zira Şehristani *el-Milel ve'n-Nihal* isimli eserinde Yunan bilgelerinin peygamberlerle buluştuğunu, onların öğretilerinden esinlendiklerini yazar. "Empedokles Hz. Davud döneminde yaşamış ve onunla tanışarak ilimlerinden istifade etmiştir (...). Pythagoras, Süleyman peygamber döneminde yaşamıştır. Hikmeti, peygamberlik madeninden tahsil etmiştir" (2014: 281-282 ve 286). Şehristani eserinde Parmenides'ten söz

11 Sözlükte yaşam soluğu, dirilik ilkesi, ruh anlamına gelen *psykhe*'yi Herakleitos bilme sürecinin bir parçası sayar, fakat yalnızca öteki duyuların kozmik *logos*'a kapandıkları uyku sırasında. (Peters, 2004, s. 323-324.)

12 *Peri Physeos*'un çevirmeninin aktarımı.

etmez ama Pythagoras'ın Parmenides üzerindeki etkisi dikkate alındığı zaman Parmenides'in dolayı yoldan teolojiden etkilendiği düşünülebilir. "Parmenides'in *aletheia*'sı, en eski dini düşüncedekine tamamen benzeyen bir güçler teşekkülünün merkezinde faaliyet gösterir" (Detienne, 2012, s. 212). Yine "her halükarda, *psykhe* ve onun görünürlük ve görünmezlikteki alternatif yaşamı hakkında söylediklerinde, Parmenides'in bir fizyolog olarak değil, Orpheuşçu-Pythagorasçı teosofinin bir üyesi olarak konuştuğu açıktır" (Rohde, 2020: 341). Binaenaleyh "yaşamı hakkında rapor edilmiş diğer tek gerçek, bir zamanlar Pythagorasçı olduğudur" (Guthrie, 2019, s. 22). Bu bağlamda Parmenides'in eserinde peygamberi bir tecrübeyi tasvir ettiği söylenebilir mi? Bu soru sadece Şehristani'nin beyanıyla meşruluk kazanmaz. Aynı zamanda Tevrat'ın milattan önce 5-4. Yüzyıllarda Yunancaya tercüme edildiğine ilişkin bilgi (Watson, 2020, s. 231) de böyle bir soruyu anlamlı kılar. Yani Tevrat'ın Yunanca bir versiyonunun Parmenides'in veya onun çevresinden birinin eline geçmiş olması imkânsız değildir. Yine "Smyrnalı Hermippus Pythagoras'ı Yahudilerin fikirlerini taklit etmekle ve Yahudi adetlerini kendi felsefesine aktarmakla suçlar" (Bar-Kochva, 2010, s. 166). Pythagoras, Tevrat'tan etkilenmişse Parmenides'in de dolaylı olarak Tevrat'tan etkilendiği söylenebilir.

Parmenides'in kim olduğuna, yaptığı işin felsefe olup olmadığına değgin sorunsal Antik Çağ'da da mevcut olmuş olabilir. Nitekim Diogenes Laertios, Speusippos'a dayanarak onun "yurttaşlar için yasa çıkardığını" (2003, s. 430) yazar. Yine 1962 senesinde bulunan Antik Çağ'a ait bir yapıtta Parmenides'ten şifacı olarak bahsedildiğine (Ustinova, 2009, s. 191- 192) değindik.¹³ Arapça bir metnin 11. Yüzyıl'da Latinceye çevrilen bir versiyonunda, Parmenides'ten şifacı olarak söz edilir ve onun üç müridinden birinin büyülere inanan biri olduğu bilgisi yer alır (Carratelli 1986, s. 110 akt. Ustinova, 2009, s. 195). İamblichus (ölümü MS. 325) ise Parmenides ve Empedokles'in en ünlü doğa bilimci oldukları bilgisini verir (Ustinova, 2009, s. 196). Çağdaş araştırmacılardan Peter Kingsley ise Parmenides'in Tanrıça'dan mesaj getiren (haberci, bir anlamda nebi) biri olduğu sonucuna ulaşır. Ona göre Tanrıça'dan mesaj getiren alıcı konumunda olmalı, konuşan Tanrıça olmalı ve Tanrıça'nın söylediklerine herhangi bir şey eklenmemeli. Ona göre bu nitelikler Parmenides'e (eserine) uyar (2003, s. 57). Aynı şekilde W. Jeager de "Parmenides, 'ezeli olan' hakkındaki şiirini, göksel yolculuğunu tasvir eden görkemli bir proemle, aracısız ve benzersiz bir vahiy havasında başlatır" (2011, s. 137) der. Marcel Detienne ise Parmenides'in konumu hakkında kesin yargılar vermekten sakınmakla bir-

13 Burada şifacılıktan mecaz olarak bahsedildiği kanaatindeyim. Yani Parmenides'in *aletheia*'ya ilişkin şiirle (sözle) *doksa* durumunda olanları iyileştirdiği kastedilmiş olabilir.

likte şöyle söyler: “Şiirin Giriş bölümünde sahnelenen bütün hikâye kâhinin, şairin ve büyücünün tutumlarına özgü atıflar içerir” (2012, s. 211).

Sonuç

Parmenides’in şiirinin Aletheia bölümünde yer alan kanıtlamalar esas alınarak onun batı felsefe tarihinde spekülatif düşünceyi başlatan bir filozof olduğu savunulur. Ancak şiire yönelik yeni çalışmalar ve arkeolojik bulgular Parmenides’in salt filozof, eserinin ise salt felsefe sayılmasının zor olduğunu gösterir. Kendisinden filozof olarak bahseden ilk ismin Pythagoras olduğu gerçeğini (Guthrie, 1987, s. 19) ve Parmenides’in de Pythagorasçı olduğunu (Rohde, 2020, s. 341; Guthrie, 2019, s. 22) göz önünde bulundurursak şunu söyleyebiliriz: Parmenides filozof diye bir kavramın olduğunu ve filozof denen şahsın ne yaptığını bilmesine rağmen kendisinden filozof olarak söz etmez. Antik dönem metinlerinde de ondan filozof olarak değil, şifacı ve yasa koyucu olarak bahsedilir (Laertios, 2003, s. 430, Ustinova, 2009, s. 191-192 ve Carratelli, 1986, s. 110 akt. Ustinova, 2009, s. 195). Başka bir ifadeyle karşımızda şaman, şifacı, kâhin ve yasa koyucu Parmenides var. Parmenides’i bunlardan birine indirgemek onu doğru anlamamak olur diye düşünüyoruz. Kanaatimizce Parmenides bu figürlerin hepsini içeren bir kimseydi. Yani Parmenides bir yönüyle şaman, bir yönüyle şifacı, bir yönüyle kâhin bir yönüyle yasa koyucu olan bir bilgeydi (*sophos*). Çünkü *sophos*, tanrısal bakış açısını haiz, olup bitene dışarıdan bakabilen biridir. Nitekim Platon, *Parmenides* diyalogunda Parmenides’i genç Sokrates’in görüşlerini çıkmazla (*aporia*) sonuçlandıran kimse olarak konumlandırır. İlgili diyalogda Parmenides, genç Sokrates’in duyulur (*horaton*) ve düşünülür (*noeton*) olan arasında muhakeme faaliyeti içerisinde kurmaya çalıştığı irtibatın sonuçsuz kalmasını sağlar. Yani Parmenides, muhakeme üzerinden duyulur (*horaton*) ve düşünülür (*noeton*) olan arasında irtibatın kurulamayacağını zımnen beyan eder. Diyalog bunu açıkça dile getirmese de Parmenides, muhakeme faaliyetini içererek aşan bir konumda betimlenir. Zira o muhakeme faaliyeti üzerinden yapılan tartışmayı yöneten konumda olarak sunulur ve duyulur (*horaton*) ve düşünülür (*noeton*) olanın hiçbir şekilde irtibatlandırılmayacağına dair söz söylemez. O sadece bu irtibatın muhakeme üzerinden kurulamayacağını tartışmaları çıkmazla (*aporia*) sonuçlandırarak gösterir. Hem diyalogun iştirakçileri hem de okurlar Parmenides’in bu irtibatın nasıl kurulmuş olduğunu bilen biri olduğu izlenimine kapılır. Zira o *sophos*’tur. Duyulur (*horaton*) ve düşünülür (*noeton*) olan arasında irtibatı tecrübe eden biridir ve bu tecrübe muhakemeyi aşan bir mahiyet arz eder. Hatırlarsak *Peri Physeos*’ta genci taşıyan araba *Dike*’yi geçerek Tanrıça’ya ulaşır. *Dike*’nin Sekstos Empeirikos’a

referansla “şeylerin kesin kavrayışlarını taşıyan zihin (*dianoia*) olduğunu” (Parmenides, 2019, s. 57)¹⁴ bir kez daha dikkate alırsak Parmenides’in zihnin aşılması (*Dike*’nin geçilmesi) sonrası bir tecrübeyi tasvir ettiği anlaşılır. Yani Parmenides, zihnin aşılması sonrası Tanrının (Tanrıça’nın) noktainazarından var olanlara bakma tecrübesini anlatır. Ancak böyle bir tecrübe yaşamış birisi duyulur (*horaton*) ve düşünülür (*noeton*) olan arasında irtibatın mahiyetini anlayabilir. Ayrıca şiirde yer alan şu (D8, 65) ifadeler gencin yani Parmenides’in söz konusu noktainazarı üstlendiğini gösterir. “Evrenin düzenini bana gördüğün gibi aktarıyorum sana ki, hiçbir zaman bir faninin anlayışı aşmasın seni” (2019, s. 33). Antikçağ yazarlarından Plutarkhos’un işbu dizeye yönelik yorumu (13, 1114B-C) da tezimizi tahkim eder. “Parmenides, evrenin düzenini de şiirleştirdi ve öğeleri karıştırdı, aydınlık ve karanlığı, bunlardan ve bunlar aracılığıyla da bütün görüşleri türetti. Yer, gök, güneş, ay, yıldızlar ve insanların kökeni konusunda pek çok şey söyledi” (Parmenides, 2019, s. 33).¹⁵ Plutarkhos’un üzerinde durduğu fiiller tanrısal mahiyetlidir, tanrıya hastır. Ancak bu şaşırtıcı değil. Zira “*sophos*’un iki özelliği, Tanrı’nın iki özelliğiyle paralellik arz eder: κοσμοποιόν (kozmosu yaratma kapasitesi) ve κοσμοδιοικητικόν (onu yönetme kapasitesi)” (Torri, 2017, s. 89). Dolayısıyla Parmenides’in *sophos* olduğu, tanrısal noktainazarı üstlenen biri olduğu kanaatindeyiz. Bu anlamda şamanın, kâhinin, şifacının ve yasa koyucunun tanrısal noktainazarı haiz olan *sophos*’un birer cihetleri olduğu görüşündeyiz. Başka bir ifadeyle Parmenides *sophos*’tur, şamanı, kâhini, şifacı ve yasa koyucuyu şahsında birleyen kimsedir.

14 *Peri Physeos*’un çevirmeninin aktarımı.

15 *Peri Physeos*’un çevirmeninin aktarımı.

Kaynakça

- Agassi, J. (1975). *Science in flux*. In R. S. Cohen & M. W. Wartofsky (Eds.), *Boston studies in the philosophy of science* (Vol. 28). D. Reidel Publishing Company.
- Bar-Kochva, B. (2010). *The image of the Jews in Greek literature*. University of California Press.
- Bowra, C. M. (1937). The proem of Parmenides. *Classical Philology*, 32(2), 97-112.
- Buckingham, W. (n.d.). *Parmenides on truth and opinion*. Retrieved July 10, 2024, from <https://www.willbuckingham.com/parmenides/>
- Cohon, A. H. (2009). *A critical text with introduction and translation, the ancient testimonia and a commentary*. Parmenides Publishing.
- Cordero, N. (2010). The 'doxa of Parmenides' dismantled. *Ancient Philosophy*, 30(2), 231-246.
- Cornford, F. M. (2021). *Bilgeliğin başlangıcı* (Ş. Filiz & F. Özeş, Çev.). Say Yayınları.
- Cornford, F. M. (2020). *Dinden felsefeye* (Ö. Orhan, Çev.). Albaraka Yayınları.
- Blank, D. L. (1982). Faith and persuasion in Parmenides. *Classical Antiquity*, 1(2), 167-177.
- Detienne, M. (2012). *Hakikatin efendileri* (A. Beyaz, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Göbel, C. (2002). Mysticism and knowledge in Parmenides. *Downside Review*, 120(420), 157-174.
- Guthrie, K. S. (1987). *An anthology of ancient writings*. Phanes Press.
- Guthrie, W. K. C. (2019). *Yunan felsefe tarihi II* (F. Gültekin, Çev.). Kabalcı Yayınları.
- Havelock, E. A. (1958). Parmenides and Odysseus. *Harvard Studies in Classical Philology*, 63, 133-143.
- Hedley, D. (2016). *The iconic imagination*. Bloomsbury Academic.
- Jaeger, W. (2011). *İlk Yunan filozoflarında tanrı düşüncesi* (G. Ayas, Çev.). İthaki Yayınları.
- Kahn, C. H. (1969). The thesis of Parmenides. *The Review of Metaphysics*, 4, 700-724.
- Kingsley, P. (1999). *In the dark places of wisdom*. The Golden Sufi Center.
- Kingsley, P. (2003). *Reality*. The Golden Sufi Center.
- Laertios, D. (2003). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri* (C. Şentuna, Çev.). YKY.
- Laks, A., & Most, G. W. (2016). *Early Greek philosophy V*. Harvard University Press.
- Lebedev, A. V. (2017). Parmenides, Ἀνρ Πυθαγορείου. Monistic idealism (mentalism) in archaic Greek metaphysics". *Indo-European Linguistics and Classical Philology*, 21, 495-536.
- Leshner, J. H. (1984). Parmenides' critique of thinking. The Poludêris Elenchos of fragment 7. *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, 2, 1-30.

- Marciano, M. L. G. (2008). Images and experience: At the roots of Parmenides' aletheia. *Ancient Philosophy*, 28(1), 21-48.
- McKirahan, R. D. (2010). *Philosophy before Socrates*. Hackett Publishing Company.
- Morrison, J. S. (1955). Parmenides and Er. *The Journal of Hellenic Studies*, 75, 59-68.
- Palmer, J. (2009). *Parmenides and presocratic philosophy*. Oxford University Press.
- Palmer, J. (n.d.). Parmenides. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved July 10, 2024, from <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/parmenides/>
- Parmenides. (2019). *Peri Physeos* (Y. G. Sev, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Partenie, C. (2009). "Introduction". *Plato's Myths*. Partenie, C. (ed.), pp. xiii-xxx, Cambridge: Cambridge University Press.
- Petters, F. E. (2004). *Antik Yunan felsefesi terimleri sözlüğü* (H. Hünler, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Platon. (2011). *Parmenides* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Platon. (2019). *Politeia* (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). İş Bankası Yayınları.
- Platon. (2000). *Sofist* (C. Karakaya, Çev.). Sosyal Yayınları.
- Popper, K. (1998). *The world of Parmenides*. Routledge.
- Rickert, T. (2014). Parmenides, ontological enaction, and the prehistory of rhetoric. *Philosophy & Rhetoric*, 47(4), 472-493.
- Robbiano, C. (2011). What is Parmenides' being? In N. L. Cordero (Ed.), *Proceedings of the International Symposium: Parmenides, venerable and awesome* (ss. 213-231). Parmenides Publishing.
- Rohde, E. (2020). *Psykhē. Yunanlarda ruhlar kültü ve ölümsüzlük inancı* (Ö. Orhan, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Şehristani. (2014). *Dinler ve mezhepler tarihi* (M. Tan, Çev.). Kbalcı Yayınları.
- Thanassas, P. (2007). *Parmenides, cosmos, and being a philosophical interpretation*. Marquette University Press.
- Torri, P. (2017). *Homoiōsis theōi: A study of the telos in Middle Platonism* [Yayımlanmamış doktora tezi, Università degli Studi di Milano].
- Ustinova, Y. (2009). *Caves and the ancient Greek mind*. Oxford University Press.
- Watson, P. (2020). *Fikirler tarihi* (K. Atakay, B. Tırnakçı vd., Çev.). YKY.
- Wilkinson, L. A. (2009). *Parmenides and to Eon reconsidering muthos and logos*. Continuum.